

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
КРСТЕ МИСИРКОВ - СКОПЈЕ

Јазикот наш денешен, книга 20

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
ОД НАУЧНИОТ СОБИР

СТАНДАРДНОЈАЗИЧНАТА НОРМА
И МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК
ЈАЗИКОТ И ИДЕНТИТЕТОТ

одржан на 15 април 2010

Скопје, 2011

СОДРЖИНА

<i>Снежана ВЕЛКОВСКА</i> Основниот лексички фонд на македонскиот јазик и идентитетот	7
<i>Ленка ТАТАРОВСКА</i> Светот како име, - Јазикот, Името, Идентитетот	13
<i>Будмил СПАСОВ, Борче АРСОВ, Александар Љ. СПАСОВ</i> Македонскиот јазик и македонскиот идентитет	27
<i>Васил ДРВОШАНОВ</i> Македонскиот идентитет на Гораните изразен преку јазикот	37
<i>Лидија ТАНТУРОВСКА</i> Традицијата, идентитетот и идентитетот на македонскиот јазик	51
<i>Симона ГРУЕВСКА-МАЦОСКА</i> Јазичната норма и идентитетот	57
<i>Јованка ДЕНКОВА</i> Губењето на идентитетот во македонската научно-фантастична книжевност за деца и млади	63
<i>Блаже РИСТОВСКИ</i> Македонската стандарднојазична норма денеска.....	69
<i>Живко ЦВЕТКОВСКИ</i> Уште нешто за конгруенцијата	75
<i>Јаворка МАРИНКОВИЌ (Врање), Борислав ПРВУЛОВИЌ (Врање)</i> Диференцијална граматика – припрема и употреба - Иновативни пристап у настави матерњег језика на дијалекатском језичком подручју	79

<i>Виолеџа НИКОЛОВСКА</i>	
Нормата и македонската наука за јазикот	95
<i>Ана ЛАЗАРОВА-НИКОВСКА, Љубица КАРДАЛЕСКА</i>	
Јазичен пуризам и јазична глобализација врз конкретни примери од современиот македонски јазик	101
<i>Билјана МАЛЕНКО</i>	
Јазичната компетенција кај децата од рана возраст	113
<i>Марија ЛЕОНТИЌ</i>	
Стандарднојазичната норма на македонскиот јазик и транскрипцијата на турските лични имиња	121
<i>Лилјана ПАНДЕВА</i>	
Употребата на големата буква во реклами и во огласи	133
<i>Лилјана МИТКОВСКА</i>	
За употребата на составите од типот „МИТ универзитет“	139
<i>Елена ЈОВАНОВА-ГРУЈОВСКА</i>	
Ситуациона употреба на лексиката со субјективна оценка	145
<i>Снежана ВЕНОВСКА-АНТЕВСКА</i>	
Македонскиот јазик во салоните за убавина	151
<i>Катица ТОПЛИСКА-ЕВРОСКА</i>	
Околу нормирањето на некои понови називи во македонската кујна ..	157
<i>Елени БУЖАРОВСКА</i>	
Значењето и употребата на <i>односно</i> во стандардниот македонски јазик	161
<i>Еленка СТОЕВСКА-ДЕНЧОВА</i>	
За именувањето на „млад, неженет маж“ во македонскиот јазик..	171

Редакциски одбор:

д-р Снежана Велковска
д-р Снежана Веновска-Антевска
д-р Олгица Додевска-Михајловска
д-р Елена Јованова-Грујовска
м-р Катица Топлиска-Евроска
м-р Фани Стефановска-Ристеска

CIP – Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

811.163.3'373.45(062)

811(497)'373.42(062)

СТАНДАРДНОЈАЗИЧНАТА норма и македонскиот јазик, Јазикот и идентитетот : зборник на трудови од Научниот собир одржан на 15 април 2011 / [редакциски одбор Снежана Велковска, Снежана Веновска-Антевска, Олгица Додевска-Михајловска, Елена Јованова-Грујовска, м-р Катица Топлиска-Евроска, Фани Стефановска-Ристеска]. - Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2011. - 180 стр. ; 24 см. - (Едиција во чест на Благоја Корубин Јазикот наш денешен)

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-220-014-9

а) Македонски јазик - Собири б) Балкански јазици - Лексика - Собири
COBISS.MK-ID 87983626

Финансирано од Министерството за култура на Република Македонија

ГУБЕЊЕТО НА ИДЕНТИТЕТОТ ВО МАКЕДОНСКАТА НАУЧНО- ФАНТАСТИЧНА КНИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦА И МЛАДИ

1. Вовед

Прашањето на личниот идентитет на единката може експлицитно да се согледа во современата македонска научно-фантастична книжевност за деца и млади.

Постојат голем број на класификации на темите во научно-фантастичната литература. Така, Влада Урошевиќ¹ ја предлага оваа класификација на научната фантастика:

1. Утопија - еден замрзнат идеал
2. Игри со времето: ухронија и паралелни светови
3. Жед за слободен простор
4. Враќање назад: херојска фантазија
5. Есхатолошки теми: од крајот кон новиот почеток

Желимир Кошчевиќ², пак, дава една поинаква класификација. Најпрвин, тој разграничува осум групи, од кои секоја има и подгрупи. Тие осум подгрупи се:

1. Контакт (првиот контакт на човекот со вонземните суштества)
2. Роботика (Компјутерот ја презема улогата или се јавува како помошник)
3. Социјални теми (утопија, тоталитаризам, техникрација и сл)
4. Хорор (мутанти...)
5. Катастрофи од најразличен вид
6. Авантура
7. Патување низ времето
8. Останато

Во групата на социјалните теми е темата на Утопијата. Јеремеј Јудович Парнов³ го објаснува потеклото на зборот *утопија*, а потоа и на утопистичката литература: „на грчки јазик, утопија значи „место кое го нема”, а тоа е прифатено и како наслов на литературно

¹ Влада Урошевиќ, *Демони и галакси*, Македонска книга, Скопје, 1988.

² Кај Миљурко Вукадиновиќ, *Три пута о фантастици*, „Сопоћанска виђења”, тем.број „Књижевност и фантастика”, Нови Пазар, 1984, стр. 68-69.

³ Јеремеј Јудович Парнов, *Са крилима скаске иза леѓа*, „Књижевност”, бр.7-8, Просвета, Београд, 1978, стр. 1335-1338.

дело кое содржи имагинарна слика на општеството во иднината. За основач на утопијата со право се смета Платон, кој ги создал бесмртните филозофски дела *Држава (Политеа)*, *Закони (Критиас)* и *Дијалози*, иако самиот збор - *утопија*, го измислил Томас Мор⁴.

2. Убавината или проклетството на Утопијата

Утопијата или својата замислена земја, авторите обично ја сместуваат надвор од познатиот географски простор и надвор од историските рамки. Всушност, прва грижа на творецот на утопијата е да го најде местото каде што ќе го смести својот идеален град во кој ќе воведат еден нов социјален поредок, поинаков од другите.⁴

Темата на Утопијата е многу застапена во современата македонска книжевност за деца и млади. Во тој контекст би ги споменале следниве дела:

1. *Авантурите на Марко и Дамјан* од Мирко Зафировски
2. *Далечно патување* од Пени Трпковски
3. *Ќерката на ѕвездите, Двојната Ева и Ацела од Стојмир Симјановски*
4. *Роботград* од Глигор Поповски
5. романите *Зена-ќерка на ѕвездите*, *Арис или прва љубов*, и *Кристална планета* од Томе Арсовски
6. *Планетата Окталз* и *Омајот на вселената* од Лилјана Белева и др.

Во делата кои овде се толкувани се забележува дека водечките личности, па и сите жители во таквата држава настојуваат да обезбедат што поголема благосостојба во градовите на тој начин што со строги мерки на заштита се одржува мирот и стабилноста преку рамномерна распределба на добрата. За да се одржи таквиот социјален баланс на жителите им се овозможува среќен, совршен, хармоничен живот исполнет со среќа и задоволство. Луѓето се чувствуваат еднакви и слободни при одбирањето на професијата, работат колку што е потребно за задоволување на потребите на државата: *Живееја мошне удобен живот, секој извршувајќи ја работата што сам ја избрал, по желба пријавувајќи се за нов вид работа доколку сака промена. Работеа само по два часа дневно, зашто беше пресметано оти тоа ги задоволува сите потреби за добро функционирање во мала држава што броеше милион жители (Омајот на вселената, стр.24).* Од тие причини, жителите немаат потреба дури и од

⁴ Влада Урошевиќ, *Демони и галакси*, Македонска книга, Скопје, 1988, стр. 162-165.

платежни средства, т.е. пари: „- *И воопшто немате пари? - Не, не ни се потребни. Секој слободно се снабдува со она што моментално му е неопходно*” (стр.25 - „**Омајот на вселената**”).

Таквата социјална рамнотежа води и кон социјална униформираност. Во животот на „идеалниот град”, сите правила водат кон губење на индивидуалните разлики. Униформираноста во Утопија зазема простор и во облекувањето и во хранењето, покривајќи ги така областите на личниот вкус и потребата од интимност. Голем е бројот на Утопии што се залагаат за задолжителна униформа на своите граѓани⁵. Забележливо во сите наведени дела е дека при описите на надворешниот изглед, преовладува сивата (пепелава, темносива) боја на облеката. Скоро идентичниот физички изглед, пак, се должи на генетското селектирање кое се врши во хромозомските лаборатории. Еве примери за губењето на индивидуалните разлики во поглед на облеката и физичкиот изглед: *Од сите страни кон ротондите со бањите се приближуваа мажи и жени кои беа толку слични, што се чинеше дека се од еден татко и една мајка. Сите витки и високи, сите лични и елегантни со разнобојни коси и живи светли очи*” (стр.108- „**Двојната Ева**”)

И во поглед на исхраната, жителите на Утопија немаат слобода да одлучуваат или да пројават индивидуални желби. Освен што храната за сите е во вид на пилули, тука спаѓаат и бројни стимуланси кои имаат за цел да овозможат релаксиран живот и опуштеност, со што животната енергија би се искористила продуктивно: „...*главно правило во животот беше никогаш и за ништо да не се дозволи трошење енергија за лутење или бес, страв или која и да било друга емоција*” („**Двојната Ева**”, стр.87).

Забележливо е дека при описите на надворешниот изглед, преовладува сивата (пепелава, темносива) боја на облеката. Еве примери за губењето на индивидуалните разлики во поглед на облеката: „*Од спротивната лента им се приближуваа неколкумина, сите во сива метална облека и со златни ќелави темиња*” (стр.24 - „**Планетата Окталз**”); изгледот: „... *Златко забележа дека забите им се споени во единствена маса, исто така бела, која како да беше навлечена врз вилиците*” (20-21); „*Очите им беа мошне крупни и како и на Халеа виолетови, порабени со златни клепки*” (стр.21 - „**Планетата Окталз**”). Таа униформираност може да се види не само во поглед на облеката и изгледот, туку и во однос на отсуството на облека:); „*На Лета никој од никого не се плашеше ниту некој нешто криеше и затоа и никој не носеше облека... Лекарите точно беа утврдиле*

⁵ Исто.

дека светлината ги бомбардира атомите протерувајќи електрони од една патна линија во друга и создавајќи биоенергија само ако телото е голо” (стр.75, „**Керката на свездите**”)

Во животот на тие навидум идеални градови се гради единствено култ кон работата, и во тој правец се врши строга контрола над животот на жителите на утопија. Таа контрола на жителите оди дотаму што се врши снимање со камери, со што се воспоставува целосна контрола и се укинува секаква можност за случајност, спонтаност и индивидуализам: „*На таа автоматизирана и совршена планета ништо не се случуваше што не беше програмирано...Немаше ни сантиметар простор на планетата што не беше опфатен од непогрешливите камери за снимање и пренесување на она што се случуваше*” (стр.90, **Двојната Ева**).

Губењето на индивидуалните разлики и унифицирањето на животот во Утопија води кон друга крајност. Водечките структури во градот-држава сакајќи да обезбедат мир и спокојство за сите жители и грижејќи се ништо да не го наруши востановениот ред, прибегнуваат кон укинување на приватноста и интимноста со изградба на просирни пирамидални живеалишта: *Собите се така направени што соседите не можат да се видат меѓусебно додека се во нив, а бидејќи сите излегуваат и се враќаат во нив во исто време никој никого не гледа, освен чуварите на редот, од воената полиција, ВОЛПО, кои постојано патролираат на своите летечки мотори и будно надгледуваат што се случува во секое живеалиште* (стр. 42, **Планетата Окталз**).

Водечките структури во Утопија строго бараат одбивност кон емоциите и љубовта, бидејќи тие можат да доведат до нарушување на редот и хармонијата, со што на луѓето им е забрането да имаат било какви чувства кон некого или нешто. Едноличниот и лежерен живот предизвикува револт и кај самите жители на утопијата кои се желни за активност, за возбуда, но бидејќи тоа е строго контролирано набргу преоѓа во одбивност кон утопијата, било да се јавува како чувство кај поединец или кај повеќемина. Со тоа се покажува дека утопистичкиот проект за идниот развој низ техниката и техничкиот прогрес е совршено неисправен. Но, сепак, ретко кој се обидува да промени нешто плашејќи се од казни. Откако осознаваат дека токму љубовта им е потребна за да се одржат како цивилизација, и покрај казните, се јавуваат поединци кои започнуваат потрага по свои вредности и кои настојуваат да се афирмираат како индивидуи. Започнуваат потрага било

по своите корени, по своите права како личности, застануваат против ограничувањето на нивната слобода и слободата да се чувствува, да се сака и посакува. Започнуваат потрага и борба за својот идентитет, било личен, национален, било општочовечки.

3. Заклучок

На крај, евидентно е дека во современата македонска научно-фантастична литература за деца и млади прашањето на идентитетот на човекот е длабоко засегнато. Авторите најчесто даваат песимистички визии за ваквите утопистички организирани општества. Во нив животот, однесувањето и емоциите на луѓето се строго контролирани и управувани. Луѓето не одат повеќе по патеките на времето, повеќе не патуваат надвор од својата кожа, повеќе не мечтаат. Ако животот не може да се замисли без движење, тие се мртви вели Анри Гуго во својата книга „Демони и чудесности на научната фантастика“. Ако човекот нема слобода да одлучува за животот, однесувањето, емоциите, надежите, иднината, тогаш која е целта на живеењето воопшто? Оттука, неизоставно се поставува и прашањето: Каква е судбината на човештвото во денешниот високо техницизиран и роботизиран свет, во кој во име на доброто, прогресот и подобрата и поубава иднина, во име на техничко-технолошката еволуција, се ограничува слободата на личноста, слободата на изборот? Зарем со тоа не само што се осиромашува човековата личност, туку и се застапува духовната инволуција на човештвото ?

ЛИТЕРАТУРА

1. Белева, Лилјана: *Планетата Окталз*, Детска радост, Скопје, 1988.
2. Белева, Лилјана: *Омајот на вселената*, Скопје, Култура, 2001.
3. Вукадиновиќ, Миљурко: *Три пута о фантастици*, „Сопоћанска виђења“, тем.број „Књижевност и фантастика“, Нови Пазар, 1984, стр. 68-69.
4. Парнов, Јеремеј Јудович: *Са крилима скаске иза леѓа*, „Књижевност“, бр.7-8, Просвета, Београд, 1978, стр. 1335-1338.
5. Симјановски, Стојмир: *Керката на ѕвездите*, Битола, 1985.
6. Симјановски, Стојмир: *Двојната Ева*, Детска радост, Скопје, 1991.
7. Урошевиќ, Влада: *Демони и галаксии*, Македонска книга, Скопје, 1988.